

تحلیل موانع موثر بر توسعه گردشگری روستای سردابه، شهرستان اردبیل

دکتر وکیل حیدری ساربان

استایار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی

چکیده

۱-۱- طرح مساله

از دهه ۱۹۷۰ با ساختار دهی مجدد اقتصاد و بحران کشاورزی فرصت‌های اقتصادی در جوامع روستایی کاهش یافته و این تغییرات ایده‌های توسعه اقتصادی جوامع روستایی را محدود ساخته و راهبردهای قدیمی توسعه را ناپایدار ساخته و کشورها را به جستجوی بیشتر برای راههای غیرسستی برای تثبیت پایداری‌شان مجبور ساخته است (هارونی سلیمانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۳) هم چنین، برنامه‌های توسعه روستایی در ابتدا با توجه به سیاست‌های موجود، با تأکید بر توسعه کشاورزی، صنعتی کردن سکونتگاههای روستایی، ارائه امکانات و خدمات رفاهی روستایی و اجرای طرح‌های فیزیکی و کالبدی بوده است. در این میان یکی از بخش‌های اقتصادی که در توسعه روستایی کمتر به آن توجه شده است توسعه گردشگری روستایی است. (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۵: ۳) گردشگری روستایی در دنیای امروز یکی از بخشهای مهم فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌گردد. این فعالیت مهم اقتصادی از دیدگاههای مختلفی مورد توجه قرار گرفته است. بعضی آن را به عنوان بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و عده‌ای نیز آن را سیاستی برای توسعه روستایی قلمداد می‌کنند (همان، ۱۳۸۵: ۵). هم چنین، گردشگری روستایی، نتیجه یک مفهوم فراگیر از گریزهای شهری است که در سیطره سرمایه داری، رهیافت پساوردیسم را در عبور از نگرش تک محور در نواحی روستایی در قالب کنش‌پذیری اقتصادی-اجتماعی که می‌تواند زمینه‌ساز درآمد و اشتغال باشد، درهم آمیختگی با صنعت زمین داری به اجرا می‌گذارد (حیدری ساربان، ۱۳۹۰:

امروزه توسعه گردشگری روستایی به عنوان راهکاری در جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی محسوب می‌شود اما توسعه گردشگری همواره با موانعی نظیر موانع ساختاری، زیربنایی، اجتماعی- فرهنگی و موانع آموزشی روبرو است. هدف این مقاله، تحلیل موانع موثر بر توسعه گردشگری روستایی در دهستان سردابه شهرستان اردبیل می‌باشد. روش کار به صورت میدانی بوده و اطلاعات از طریق پرسش نامه از ۲۰۰ نفر از روستاییان ساکن در دهستان سردابه جمع آوری گردیده است. روایی صوری پرسش نامه با کسب نظرات صاحب نظران در دانشگاه و کارشناسان اجرایی مربوطه به دست آمد. هم چنین پس از انجام یک مطالعه راهنما و آزمون پایایی پرسش نامه ضریب کرونباخ آلفا ۰/۸۶ بدست آمد. داده‌های بدست آمده با استفاده از تکنیک فرآیند تحلیل سلسله مراتبی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی موانع ساختاری در شهرستان اردبیل، موثرترین مانع فرآروی توسعه گردشگری روستایی بوده و موانع اجتماع-فرهنگی، زیربنایی و آموزشی در رده بعدی قرار گرفتند. در نهایت با توجه به تحلیل نتایج، پیشنهادهای کاربردی ارائه شده است.

کلمات کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه روستایی،

روش تحلیل سلسله مراتبی، دهستان سردابه.

۴۲). مضاف بر این، گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد. ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲۵). علاوه بر این، گردشگری روستایی به کلیه فعالیتها و خدماتی که به وسیله کشاورزان، مردم و دولتها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگر و نیز فعالیتهایی که بوسیله گردشگران در نواحی روستایی صورت می‌گیرد، گفته می‌شود (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹: ۹۷). و هر چند امروزه ثروت‌های در حال کاهش بخش اول در اقتصادهای پیشرفته، با مواجه شدن با اثرات جهانی شدن و تلاش‌های ملت‌های جهان سوم برای بدست آوردن پایگاهی در پله‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی، بر افزایش توجه بر گردشگری روستایی متمرکز شده است (Kostas, 2003: 1)

در این میان، شهرستان اردبیل با داشتن فاکتورهای مختلف از شهرستان‌های مهم در جذب گردشگری است. منطقه گردشگری سردابه نیز به علت قرار گرفتن در دامنه شرقی کوه سبلان و برخورداری از محیط طبیعی بکر و کوهستانی، داشتن مراتع سرسبز، آبگرم‌های متعدد، آبشار معروف سردابه و به خصوص هوای پرنشاط و خنک در تابستان و سرد و برفی در زمستان، نقش در خور توجهی را در جذب گردشگری دارد. در نهایت، در این تحقیق تلاش می‌شود با شناسایی و اولویت بندی موانع موجود در توسعه گردشگری روستایی در شهرستان اردبیل با استفاده از دیدگاه روستائیان ساکن در مناطق روستایی دهستان سردابه، گامی اساسی و موثر در جهت توسعه مناطق روستایی شهرستان برداشته شود. جهت رفع این مشکل و شناسایی موانع توسعه گردشگری روستایی از مدل فرآیند تحلیل سلسله مراتبی استفاده شده است.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

اکنون بخش صنعت گردشگری، به طور مستقیم و غیر مستقیم بیش از ۲۰۰ میلیون فرصت شغلی تمام وقت، نیمه وقت و فصلی بوجود آورده است. در سال ۱۹۹۸ نزدیک به ۶۲۵ میلیون گردشگر در سراسر دنیا از کشوری به کشور دیگر سفر

کرده‌اند و پیش‌بینی می‌شود در آینده مجموع سفرها به ۱۰ برابر یا نزدیک به ۶ میلیارد سفر در سال برسد (سفری که دست کم ۶ ساعت طول بکشد). بنابر آمار بانک جهانی، در سال ۲۰۰۰ تعداد گردشگران در سرتاسر جهان بالغ بر ۷۰۱ میلیون نفر بوده و از این جریان گردشگری، مبلغی حدود ۴۷۵ میلیارد دلار به طور مستقیم وارد چرخه اقتصاد جهان شده است. برخی منابع، درآمد گردشگری را در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۲۰ به ترتیب ۱۵۵۰ و ۲۰۰۰ میلیارد دلار برآورد کرده‌اند (میر طالبیان، ۱۳۸۰: ۲۹) در این میان، ایران از لحاظ دارا بودن اینه و آثار تاریخی جزو ۹ کشور نخست دنیا و از لحاظ جاذبه‌های اکوتوریستی در میان ۱۰ کشور برتر دنیا قرار دارد. این در حالی است که باید متناسب با این قابلیت‌ها از درآمد ۴۰۰ میلیارد دلاری توریسم بهره‌بردار و سهم آن حداقل ۵ درصد این میزان درآمد باشد. اما درآمد ایران نه تنها این میزان نیست، بلکه درآمد سرانه ایران بسیار پایین‌تر و کمتر از ۵ صدم درصد سهم توزیع است و در میان کشورهای دنیا، در رتبه ۹۲ قرار دارد. (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۵۲) در این ارتباط می‌توان گفت، شهرستان اردبیل از مناطق مستعد برای گردشگری است که در همین راستا مطالعات متعددی انجام شده است. نظر به این که در اکثر این مطالعات، بعضی از مناطق به صورت گذار و تنها به صورت اسامی ذکر می‌شود، لذا منطقه گردشگری سردابه جزو مناطق مستعد برای جذب گردشگر با توجه به پتانسیل‌های متعدد، از قبیل آب‌های گرم متعدد، دامنه سبلان، مناطق ییلاقی و آب و هوای مناسب است. برای بررسی قابلیت هر کدام از موارد و مطالعه توانایی جذب و توسعه گردشگری این منطقه و موانع و محدودیت‌های فراروی آن، نیاز به تحقیق احساس می‌گردد که به بهره‌گیری از روش جدید علمی می‌توان ضرورت و توانایی منطقه را به صورت علمی تعیین نمود تا در نهایت، برنامه‌ریزی توسعه این منطقه با توجه به نیاز، اقدام لازم انجام شود.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق تحلیل موانع موثر بر توسعه گردشگری دهستان سردابه در شهرستان اردبیل با روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و اهداف فرعی زیر است:

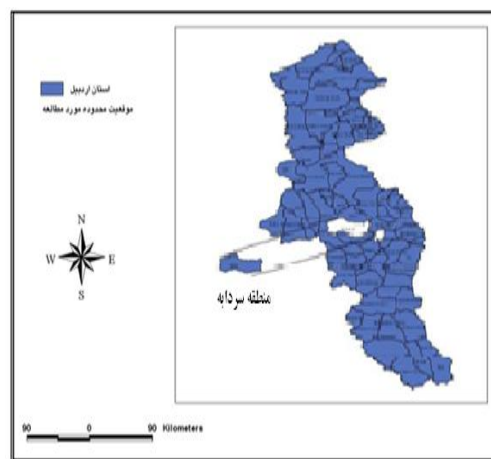
۱-۳-۱- شناسایی دهستان سردابه به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری شهرستان اردبیل

۱-۳-۲- شناخت موانع و محدودیت‌های توریستی منطقه روستایی سردابه

۱-۳-۳- اقدام به برنامه‌ریزی دقیق مناسب گردشگری در این منطقه روستایی برای حل مشکل اقتصادی و اجتماعی.

۱-۴- محدوده پژوهش

منطقه مورد مطالعه با مختصات جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۵۰ دقیقه طول شرقی در ۲۲ کیلومتری غرب شهرستان اردبیل واقع شده است. و نقشه (۱) محدوده مورد مطالعه را در سطح استان نشان می‌دهد.

منبع: سبحانی، ۱۳۸۹

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

می‌باشد و جهت تعیین تعداد نمونه آماری، با استفاده از فرمول کوکران، تعداد نمونه مناسب برای این تحقیق ۱۹۵ نفر بدست آمد که برای بالاتر برن میزان دقت و اعتبار یافته‌ها، حجم اعضا به ۲۰۰ نفر افزایش یافت و بدین ترتیب تعداد ۲۰۰ پرسش نامه در بین روستاییان ساکن در مناطق روستایی دهستان سردابه توزیع گردید. قبل از توزیع پرسش نامه به تعیین روایی و پایایی آن مبادرت شد. گفتنی است آزمونی دارای روایی است که برای اندازه‌گیری آنچه مد نظر است مناسب باشد. که پرسش نامه مذکور بر پایه موانع شناسایی شده در پیشینه پژوهش و دیدگاه صاحب‌نظران و کارشناسان فراهم گردیده است. ویرایش نهایی پرسش‌نامه را چند تن از صاحب‌نظران تایید نمودند، بنابر این روایی پرسش نامه تایید می‌شود. پس از این به تعیین پایایی پرسش‌نامه اقدام شد که در این تحقیق جهت تعیین پایایی پرسش نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای سنجش پایایی پرسش‌نامه نیز ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha > 0.86$) برآورد شده است که نشان‌دهنده پایایی پرسش نامه است. افزون بر این همان طوری که ذکر آن رفت با عنایت به اینکه هدف پژوهش حاضر، تحلیل موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی در شهرستان اردبیل می‌باشد، لذا داده‌های جمع آماری شده از طریق پرسش نامه با استفاده از تکنیک AHP، که یک روش تصمیم‌گیری گروهی در محیط‌های پیچیده می‌باشد، مورد ارزیابی و پردازش قرار گرفته است،

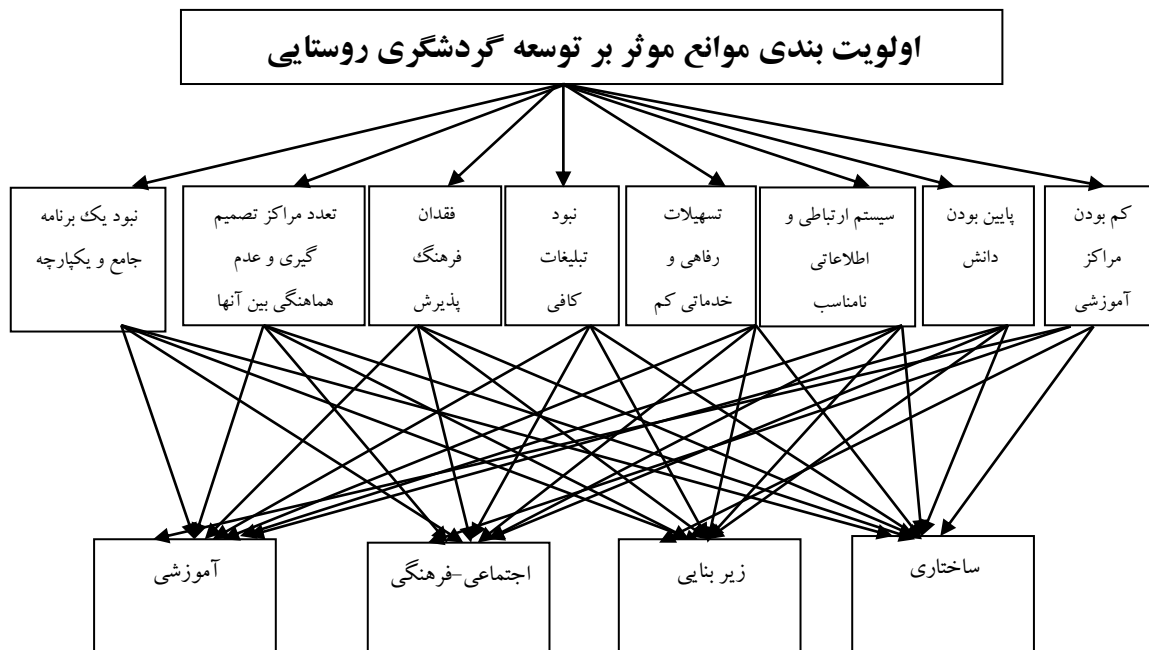
سطح اول شامل هدف اصلی، اولویت‌بندی موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی است. سطح دوم در برگزیده ملاکها و معیارهای اساسی تاثیرگذار بر روی موانع گردشگری روستایی مانند تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی در بین آنها، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر، سیستم ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب و... می‌باشد. سطح آخر شامل گزینه‌های مهم حاصل از دسته‌بندی معیارها در سطح دوم شامل موانع ساختاری، موانع اجتماعی-فرهنگی، موانع زیربنایی و آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص است. در این تحقیق سعی

۱-۵- روش تحقیق

در این تحقیق روش گردآوری داده‌ها برای پاسخگویی به سوالات تحقیق، به دو صورت اسنادی (داده‌های ثانویه) و پیمایشی (داده‌های اولیه) و ابزار مورد استفاده در روش پیمایشی، پرسش‌نامه بوده است و قلمرو مکانی این تحقیق شهرستان اردبیل می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق ۲۰۵۷۹ نفر

محاسبه میانگین عددی مبادرت ورزید در مورد محاسبه میانگین عددی می توان گفت پس از تکمیل پرسش نامه توسط ساکنان مناطق روستایی دهستان سردابه، با نظرات مختلفی برای هر یک از گزینه ها روبرو می شویم، جهت رفع این معضل بایستی جدول مقایسه ای با هم ترکیب شوند در روش AHP می توان میانگین هندسی را به کار گرفت چون که محققین زیادی از این میانگین برای ترکیب قضاوتها در مدل AHP استفاده کرده اند.

شده است اولویت بندی میان موانع ذکر شده صورت گیرد. تا به برنامه ریزان و متولیان مربوط در راستای رفع مشکل فوق الذکر مساعدت کند. بعد از تهیه ساختار سلسله مراتبی به تشکیل جدول مقایسه زوجی مبادرت شده است. در این ارتباط می توان گفت جدول مقایسه ای بر اساس ساختار سلسله مراتبی بالا تهیه می شوند، مقایسه زوجی با استفاده از مقیاسی که از ترجیح یکسان تا ارجحیت بی نهایت طراحی شده است، صورت می گیرد. این مقیاس در جدول (۱) به نمایش گذاشته شده است. هم چنین بعد از تهیه درخت سلسله مراتبی محقق به

نمودار (۱): ساخت سلسله مراتبی اولویت بندی موانع توسعه گردشگری روستایی (مآخذ: یافته های تحقیق)

جدول (۱): مقایسه ۹ کمیتی ساعتی برای مقایسه زوجی (مقیاس مقایسه زوجی)

هر دو گزینه اثر یکسانی بر هدف دارند	ترجیح یکسان	۱
ارجحیت یکی از گزینه ها بر دیگری (گزینه مورد مقایسه) اندک است.	کمی ارجحیت	۳
ارجحیت یکی از گزینه ها بر دیگری (گزینه مورد مقایسه) قوی است.	ارجحیت قوی	۵
ارجحیت یکی از گزینه ها بر دیگری (گزینه مورد مقایسه) بسیار قوی است.	ارجحیت بسیار قوی	۷
ارجحیت یکی از گزینه ها بر دیگری (گزینه مورد مقایسه) در حداکثر مقدار ممکن قرار دارد.	ارجحیت بی نهایت	۹
امتیازات میانی نشاندهنده حالتی میانی هر یک از حالات مقایسه ای فوق است.		۴، ۶، ۸

مآخذ: ساعتی، ۱۳۷۸

$i, j =$ دو گزینه که با هم مقایسه می شوند.

$k =$ کد شخصی که به سئوالات پرسش نامه پاسخ داده شده است.

$n =$ تعداد افرادی که گزینه ها را با معیارها مقایسه کرده اند.

$$a_{ij} = \left(\prod_{k=1}^n a_{ij}^{(k)} \right)^{\frac{1}{n}} \quad (1)$$

$a_{ij} =$ میانگین هندسی معیار

$a =$ معیاری که با گزینه ها مقایسه می شود

علاوه بر این پس از تهیه درخت سلسله مراتبی به محاسبه وزن نسبی معیارها و گزینه‌ها اقدام شد روش کار به این صورت است که پس از تهیه درخت سلسله‌مراتبی و محاسبه میانگین هندسی، به منظور اولویت‌بندی موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی، عملیات ریاضی در محیط نرم‌افزاری Expert Choice تعقیب شد. نخست معیارها با توجه به هدف، مورد مقایسه زوجی قرار گرفته و وزن نسبی هر معیار با توجه به هدف برآورد گردید، در مرحله بعد گزینه‌ها با توجه به معیارها مورد مقایسه زوجی و وزن نسبی هر گزینه محاسبه گردید. پس از این مرحله هم به بهبود ناسازگاری تصمیم مبادرت گردید چون که روشی که ساعتی برای بررسی سازگاری در قضاوتها در نظر گرفته، محاسبه ضریبی به نام ضریب ناسازگاری است، که از تقسیم شاخص ناسازگاری بر (II) بر شاخص تصادفی بودن (RI) به دست می‌آید، چنانچه این ضریب کوچکتر یا مساوی ۰/۱ باشد، سازگاری در قضاوتها مورد قبول است، و گرنه باید در قضاوتها تجدیدنظر شود. در نهایت جهت محاسبه وزن نهایی هر گزینه، عمل تلفیق صورت می‌گیرد و در نهایت پاسخ نهایی مساله به نمایش در می‌آید.

۱-۶- سوابق پژوهش

سبحانی (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان «شناخت پتانسیل‌های گردشگری منطقه آبگرم سردابه در استان اردبیل با روش SWOT» به این نتیجه رسید از نقاط ضعف منطقه برای گردشگری برودت سرما در فصل زمستان، نبود مکان اقامتی بیش از یک روز، بهداشتی نبودن در آب‌های گرم و نبود پارکینگ و از نقاط قوت منطقه برای گردشگری در درجه اول عوامل محیطی از قبیل چشم‌انداز مناسب طبیعی و آب و هوای خنک از ماه اردیبهشت تا آخر آبان و در درجه دوم آب‌های گرم است. رکن‌الدین افتخاری و مهدوی (۱۳۸۴) در تحقیقات میدانی خود پیرامون «راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT؛ دهستان لواسان کوچک» دریافتند که آستانه آسیب‌پذیری نقاط روستایی به علت گردشگری بودن بسیار بالاست و نیازمند بازنگری و

ارائه سیاست‌های مناسب در جهت رفع محدودیتها و استفاده از مزیت‌های نسبی موجود می‌باشد. بر اساس نتایج مطالعات میدانی غفاری و همکاران (۱۳۹۰) با عنوان «بررسی موانع توسعه گردشگری، مطالعه موردی روستاهای هدف گردشگری بخش مرکزی اردبیل» مهم‌ترین موانع عمده گردشگری روستایی بی‌توجهی مسئولان به توسعه گردشگری روستایی، نامناسب بودن زیر ساخت‌های کالبدی و محیطی روستا، عدم اطلاع رسانی در خصوص جاذبه‌های گردشگری روستایی و کمبود امکانات رفاهی و اقامتی در روستا می‌باشد. مطالعات ویلارینو^۱ (۲۰۰۹) نشان می‌دهد که عدم آگاهی مردم نسبت به اثرات اقتصادی گردشگری، عدم تبلیغات و اطلاع رسانی، کمبود امکانات و خدمات رفاهی، عدم ارتباط و هماهنگی کافی بین سازمان‌ها و موسسات از موانع توسعه گردشگری روستایی به شمار می‌رود. بازی^۲ (۲۰۰۰) در مطالعات خود دریافت که نبود تبلیغات مناسب و بر خورهای فرهنگی نامعقول و غیرمتعارف از موانع عمده در عدم رونق و شکوفایی صنعت گردشگری در مناطق روستایی می‌باشد. به باور ملر^۳ و روزیک^۴ (۱۹۹۹) مانع عمده در توسعه گردشگری روستایی سلطه‌گری نخبگان و فقدان استقلال داخلی در تصمیم‌گیری، ضعف فراوان در شناسایی جاذبه‌های گردشگری روستایی، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر می‌باشد. کاپور^۵ (۲۰۱۰) در یافته‌های خود به این نتیجه رسید گسترش امکانات رفاهی و زیر بنایی، بهبود بهداشت، بهبود خطوط ارتباطی از جمله فعالیت‌هایی است که به بهبود وضعیت گردشگری کمک می‌کند. بابا خان‌زاده (۱۳۸۹) ضعف تاسیسات اقامتی و پذیرایی، ضعف سیستم‌های حمل و نقل، ضعف تاسیسات بهداشتی و هم چنین ضعف خدمات فراغتی را از مهمترین موانع توسعه گردشگری روستایی می‌داند. دیاموند^۶ (۲۰۰۶) در یافته‌های میدانی خود دریافت که بی‌علاقگی و سطح پایین آگاهی

¹ Villarino

² Busby

³ Meller

⁴ Ruzic

⁵ Kapur

⁶ Diamond

جامعه میزبان از متغیرهای تاثیرگذار در عدم رشد و شکوفایی صنعت گردشگری روستایی می‌باشد. اپرمن^۷ (۲۰۰۶) عدم اعتماد مسئولان به مردم محلی، عدم دسترسی سهل و آسان گردشگران به جاذبه‌ها، نبود تسهیلات رفاهی و خدماتی در مناطق روستایی و تمرکز ادارات عمومی در مرکز را از متغیرهای تاثیرگذار در این ارتباط می‌داند. به زعم هلند^۸ و همکاران (۲۰۰۳) عدم وجود جاده‌های مناسب و استاندارد، ضعف در شبکه‌های آب و برق بهداشتی و غیر بهداشتی بودن مراکز اقامتی از دیگر عوامل دفع گردشگر روستایی می‌باشد. پترزلاکا^۹ (۲۰۰۵) در یافته‌های خود به این نتیجه رسید که نداشتن امکانات رفاهی و اقامتی مناسب از دیگر موانع اساسی در راستایی عدم رونق و شکوفایی گردشگری روستایی می‌باشد در این میان آمیت^{۱۰} (۲۰۱۱) معتقد است علاوه بر عدم وجود امکانات و تاسیسات رفاهی در مورد روستاها، عدم برنامه‌ریزی مناسب در زمینه گردشگری نیز از موانع توسعه گردشگری روستایی است. در نهایت، بر اساس یافته‌های میدانی لطیفی و دادی (۱۳۹۰) موانع زیرساختی، فرهنگی، برنامه‌ریزی و مدیریتی، و هم چنین اطلاعاتی و تبلیغاتی از موانع اساسی در توسعه گردشگری روستایی محسوب می‌شود.

۲- مبانی نظری

گردشگری روستایی راهکاری است که آثار اقتصادی مهمی داشته و به نوعی می‌تواند به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی و کاهش مهاجرت کمک کند. توسعه گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی نسبتاً تفکر جدیدی است که سیاست‌گذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده‌اند. (رکن الدین افتخاری، قادری، ۱۳۸۱: ۲۹-۲۸). علاوه بر این، توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی به عنوان یک استراتژی جدید توسط جوامع محلی، عوامل سیاسی و برنامه ریزان که به

عنوان عوامل مهم اصلاح مناطق روستایی به شمار می‌آیند، می‌تواند نقش عمده‌ای در توسعه این نواحی داشته باشد (شریف زاده، مرادی نژاد، ۱۳۸۱: ۵۴). مضاف بر این، یکی از بزرگترین منافع صنعت گردشگری در نواحی روستایی ایجاد درآمد و دستمزد برای افراد شاغل در این صنعت است، که اغلب آنها را افراد محلی و بومی تشکیل می‌دهند. (شارپلی، ۱۳۸۰: ۷۶). بعلاوه، توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد. و از طرف دیگر وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی به حساب آید (بهرامی، ۱۳۸۹: ۵). هم چنین، توسعه گردشگری در مناطق روستایی عنصری اساسی است و یکی از راههای نجات روستا از فقر، مهاجرت و مشکلات اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۰) علاوه بر این، گردشگری به مثابه یک متغیر تاثیر گذار در افزایش زیر ساخت‌ها، ارتقاء تبادلات اجتماعی و فرهنگی، جلب سرمایه‌های سرگردان و به جریان انداختن آن در محیط روستا در راستای نیل به سطحی از توسعه اقتصادی تلقی می‌شود. (Lori, Corsale, 2010: 153-154). به زعم ویلسون شکوفایی گردشگری به عنوان یک راهبرد در راستای تزیق ارز، ایجاد اشتغال و حمایت و پشتیبانی از رشد همه‌جانبه در نواحی روستایی می‌باشد (Wilson, 2001: 132-139). هلند^{۱۱} بر این باور است که توسعه گردشگری می‌تواند به احیاء و بازسازی مناطق روستایی کمک کند. (Holland, 2003: 2). به عقیده هال^{۱۲} گسترش و شکوفایی گردشگری روستایی به ارتقا کارآیی، راندمان تولید و افزایش درآمد روستاییان کمک می‌کند. (Hall, 2010: 43). ایوانا^{۱۳} نقش اساسی توسعه گردشگری روستایی را در احیا و متنوع سازی اقتصاد روستا می‌داند

¹¹ Holland

¹² Hall

¹³ Ivona

⁷ Opperman

⁸ Holland

⁹ Peterzelka

¹⁰ Amit

روستایی شتاب بیشتری می‌بخشد. اما علیرغم این موضوع توسعه گردشگری در مناطق روستایی همواره با موانع و محدودیتهای زیادی روبرو است. شان^{۱۷} و ویلسون^{۱۸} (۲۰۰۱) نبود نیروی انسانی با دانش و مهارت بالا و ضعف سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی و ضعف سیستم ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب را از موانع فراروی رونق و شکوفایی صنعت گردشگری در مناطق روستایی می‌داند. به باور بندیک^{۱۹} بندیک^{۱۹} و دسی^{۲۰} (۱۹۹۹) بین تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی بین آنها، ضعف فراوان در خدمات گردشگری، آشنایی نداشتن گردشگران از فرهنگ روستاییان، پایین بودن دانش روستاییان پیرامون نیازها و حوائج گردشگران با عدم توسعه گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد. الدنبرگ^{۲۱} (۲۰۰۸) بنز^{۲۲} (۲۰۱۰) نبود امکانات و تاسیسات رفاهی و تبلیغات در مورد روستاها، عدم برنامه‌ریزی مناسب در زمینه گردشگری را نیز از موانع گسترش گردشگری روستایی می‌داند.

۳- معرفی موانع موثر بر شکوفایی صنعت گردشگری روستایی

جهت پاسخگویی به سئوالات تحقیق مولفه‌های موانع موثر بر گردشگری روستایی با عنایت به مبانی نظری تحقیق مورد توجه قرار گرفته است. و هم‌چنان که در مبانی نظری تحقیق ملاحظه می‌شود موانع مختلفی در توسعه گردشگری روستایی اثر گذار هستند و این موانع در چهار گروه اصلی به ترتیب ذیل تقسیم بندی گردیده است:

الف) موانع ساختاری ب) موانع اجتماعی-فرهنگی ج) موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص د) موانع زیر بنایی
حالا در زیر به تشریح هر یک از موانع پرداخته می‌شود.

۱) موانع ساختاری

(Ivona,2008: 30). به باور عده‌ای گردشگری روستایی تسهیل گر موثر برای احیای مجدد مناطق روستایی می‌باشد (Pearece,2008:100-103). یافته‌های علمی نشان می‌دهد بین گسترش گردشگری روستایی با گسترش حمایت از تولیدات روستایی و ارتقاء شاخص‌های سلامت و رفاه رابطه معناداری وجود دارد. (تقدیسی زنجانی، دانشور عنبران، ۱۳۸۶: ۱۸۴). متون توسعه نشان می‌دهند بین توسعه گردشگری در مناطق روستایی با افزایش آگاهی زیست محیطی و ارتقاء تعاملات اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. (Milone,2005:452-565). علاوه بر این، اثرات توسعه گردشگری در مناطق روستایی شامل؛ تنوع سازی اقتصاد محلی، توسعه و پیشرفت اجتماعی و تکامل و تعالی شخصیت روستاییان با آگاهی از ارزش‌های فرهنگی خود می‌باشد (Sharpley,2002:32-36). به زعم دین^{۱۴} بین رونق و شکوفایی صنعت گردشگری با تقویت نقش زنان روستایی، تقویت استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود و احیای اقتصاد روستایی رابطه معنادار وجود دارد (Din,2002:560-562). داویس^{۱۵} (۲۰۰۹) بر این عقیده است گسترش و رونق گردشگری می‌تواند زمینه اخذ درآمدهای حاصل از دریافت مالیات، تقویت زیر ساخت اجتماعی و جذب ارز در نواحی روستایی را فراهم آورد. به باور کلارک^{۱۶} (۲۰۱۱) رونق صنعت گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند به توانمندسازی روستاییان، تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید منجر شود. در نهایت، گردشگری روستایی با ایجاد فرصت‌های شغلی، ارتقا سطح زندگی روستاییان، اصلاح وضعیت عمومی منطقه، رونق کشاورزی، رونق خدمات و کالاهای مصرفی، توسعه و بهبود تجهیزات زیربنایی (جاده‌ها، خطوط ارتباطی و سیستم‌های حمل و نقل)، بهسازی محیطی، بالابردن سطح آگاهی روستاییان، ارتقاء امکانات رفاهی، بهداشتی و پزشکی و... به توسعه مناطق

¹⁷ Shan

¹⁸ Wilson

¹⁹ Benedek

²⁰ Deszi

²¹ Eldenburg

²² Benz

¹⁴ Din

¹⁵ Davies

¹⁶ Clarke

ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب و... موانع زیر بنایی موثر بر توسعه گردشگری روستایی می‌باشند، و با توجه به اینکه بررسی همه این عوامل به طور جداگانه در حوصله این نوشتار نیست، در اینجا تنها به بررسی دو مانع مهم‌تر پرداخته شده است

۳-۱- سیستم ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب

۳-۲- پایین بودن تسهیلات رفاهی و خدماتی در مناطق روستایی (۴) موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص پایین بودن آگاهی روستاییان، کم بودن مراکز آموزشی جهت تربیت نیروی انسانی مرتبط به این صنعت، بی‌علاقگی روستاییان نسبت به توسعه این صنعت، پایین بودن دانش روستاییان پیرامون نیازها و حوائج گردشگران و... موانع آموزشی موثر در موضوع توسعه گردشگری روستایی می‌باشد. و با توجه به اینکه بررسی همه این عوامل به طور جداگانه در حوصله این نوشتار نیست، در اینجا تنها به بررسی دو مانع مهم‌تر پرداخته شده است

۴-۱- پایین بودن دانش روستاییان

۴-۲- کم بودن مراکز آموزشی

۴- بحث اصلی

الف) مقایسه معیارها:

در مرحله اول معیارها به صورت زوجی، نسبت به هدف مطالعه (اولویت‌بندی موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی) مقایسه می‌گردند.

طبق شکل (۱) که نشان‌دهنده مقایسه زوجی معیارها با توجه به هدف پژوهش می‌باشد، معیار نبود یک برنامه جامع با نسبت ۰/۲۱۸ و معیار کم بودن مراکز آموزشی با نسبت ۰/۰۶۱ از بیشترین و کمترین اولویت برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۴ بوده، بنابراین سازگاری معیارها با هدف پژوهش قابل قبول می‌باشد.

تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی بین آنها، عدم اعتماد مسئولان به مردم محلی، تمرکز ادارات عمومی در مرکز، سلطه‌گری نخبگان و فقدان استقلال داخلی در تصمیم‌گیری، عدم تدوین اجرای یک برنامه جامع و یکپارچه برای توسعه گردشگری روستایی و... موانع ساختاری موثر بر توسعه گردشگری روستایی می‌باشند، با توجه به اینکه بررسی یک به یک همه این موانع به طور مجزا از حوصله این بحث خارج است، لذا در این پژوهش به بررسی دو عامل مهم‌تر پرداخته شده است.

۱-۱- تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی بین آنها

۱-۲- عدم تدوین اجرای یک برنامه جامع و یکپارچه برای توسعه گردشگری روستایی

۲) موانع اجتماعی-فرهنگی

در کل مهمترین موانع اجتماعی-فرهنگی موثر در توسعه گردشگری روستایی شامل موارد ذیل می‌باشد:

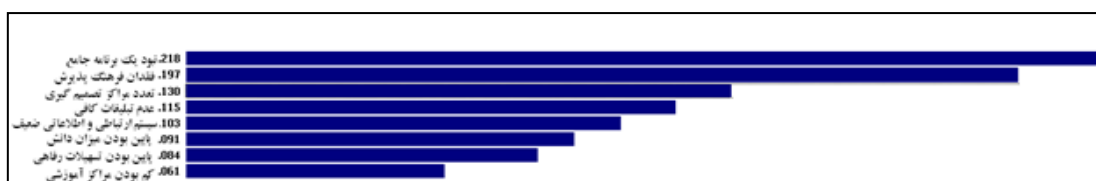
نبود تبلیغات کافی، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر، عدم آشنایی گردشگران از فرهنگ روستاییان و ضعف سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی، تفاوت فرهنگی بین میزبانان و گردشگران روستایی و... موانع اجتماعی و فرهنگی موثر بر توسعه گردشگری روستایی می‌باشند، با توجه به اینکه بررسی یک به یک همه این موانع به طور مجزا از حوصله این بحث خارج است، لذا در این پژوهش به بررسی دو عامل مهم‌تر پرداخته شده است. که عبارتند از:

۱-۲- فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر

۲-۲- نبود تبلیغات کافی

۳) موانع زیربنایی

عدم وجود جاده‌های مناسب و استاندارد، غیربهداشتی بودن مراکز اقامتی، پایین بودن تسهیلات رفاهی و خدماتی، سیستم

نرخ سازگاری: ۰/۰۴

شکل (۱): مقایسه معیارها به صورت زوجی نسبت به هدف تحقیق

ب) مقایسه زوجی گزینه‌ها

در مرحله دوم گزینه‌ها با توجه به معیارها مورد مقایسه زوجی قرار می‌گیرند.

شکل ۲- نشان‌دهنده وزن گزینه‌ها با توجه به معیار نبود یک برنامه جامع است، طبق این شکل عامل ساختاری با نسبت ۰/۴۱۸ و عامل زیر بنایی با نسبت ۰/۰۹۲ به ترتیب بیشترین و کمترین سهم را می‌باشند، نرخ ناسازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۵ است. بنابراین سازگاری معیار نبود یک برنامه جامع و یکپارچه با گزینه‌ها قابل قبول است.

شکل ۳- نشان‌دهنده وزن گزینه‌ها با توجه به معیار فقدان فرهنگ پذیرش است، طبق این شکل عامل ساختاری با نسبت ۰/۵۰۱ و عامل زیربنایی با نسبت ۰/۱۲۴ به ترتیب بیشترین و کمترین اولویت را دارا می‌باشند. نرخ ناسازگاری محاسبه شده برابر ۰/۰۶ است. بنابر این نرخ ناسازگاری معیار فقدان فرهنگ پذیرش با گزینه‌ها قابل قبول است.

شکل ۴- نشان‌دهنده وزن گزینه‌ها با توجه به معیار تعدد مراکز تصمیم‌گیری است، طبق این شکل عامل اجتماعی-فرهنگی با نسبت ۰/۳۰۸ و عامل زیربنایی با نسبت ۰/۱۸۹ به ترتیب بیشترین و کمترین اولویت را دارا می‌باشند، نرخ ناسازگاری

محاسبه شده برابر ۰/۰۳ است. بنابراین سازگاری معیار تعدد مراکز تصمیم‌گیری با گزینه‌ها قابل قبول است.

شکل ۵- مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار عدم تبلیغات کافی در شکل (۵)، نتیجه حاصل از مقایسه گزینه با یکدیگر نسبت به معیار عدم تبلیغات کافی نشان داده شده است، بر اساس شکل فوق عامل اجتماعی-فرهنگی با نسبت ۰/۵۰۲ از بیشترین اولویت و عامل زیربنایی با نسبت ۰/۰۷۶ از کمترین اولویت برخوردار است. نرخ ناسازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۱ است بنابر این سازگاری معیار میزان دسترسی به اعتبارات با گزینه‌ها قابل قبول است.

همانطوری که شکل ۶ نشان می‌دهد نتایج و بررسی مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار سیستم ارتباطی و اطلاعاتی ضعیف نشان‌دهنده این است که عامل زیربنایی با نسبت ۰/۳۹۰ از بیشترین اولویت و عامل ساختاری با نسبت ۰/۱۴۹ از کمترین اولویت برخوردار است. نرخ ناسازگاری بدست آمده برابر با ۰/۰۲ بوده، در نتیجه سازگاری معیار وضعیت سیستم ارتباطی و اطلاعاتی ضعیف با گزینه‌ها قابل قبول می‌باشد.

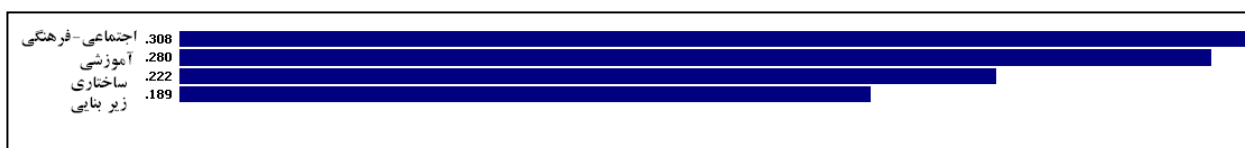
نرخ ناسازگاری: ۰/۰۵

شکل (۲): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار نبود یک برنامه جامع

نرخ ناسازگاری: ۰/۰۶

شکل (۳): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار فقدان فرهنگ پذیرش

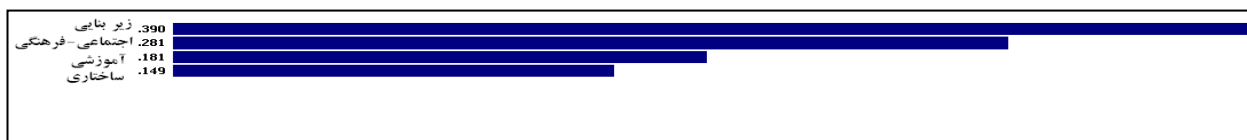
نرخ ناسازگاری: ۰/۰۳

شکل (۴): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار تعدد مراکز تصمیم‌گیری

نرخ ناسازگاری: ۰/۰۱

شکل (۵): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار تبلیغات ناکافی

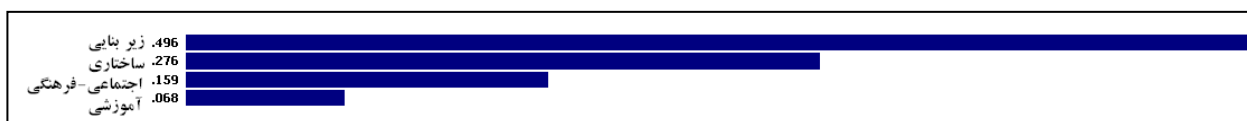
نرخ ناسازگاری: ۰/۰۲

شکل (۶): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار سیستم ارتباطی و اطلاعاتی ضعیف

نرخ ناسازگاری: ۰/۰۵

شکل (۷): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار پایین بودن دانش

نرخ ناسازگاری: ۰/۰۸

شکل (۸): مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار پایین بودن سطح تسهیلات رفاهی

تلفیق گزینه‌ها و معیارها با توجه به هدف؛ شاخص ناسازگاری نهایی ۰/۰۶

شکل (۹): وزن نهایی گزینه‌ها

در شکل ۸ نتیجه مقایسه گزینه‌ها به صورت زوجی با توجه به معیار تسهیلات رفاهی و خدماتی نشان داده شده است، طبق این شکل عامل زیربنایی با نسبت ۰/۴۹۶ و عامل آموزشی با نسبت ۰/۰۶۸ به ترتیب در بالاترین و پایین‌ترین اولویت قرار دارند. نرخ ناسازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۸ بوده، در نتیجه سازگاری معیار تسهیلات رفاهی و خدماتی با گزینه‌ها قابل قبول می‌باشد.

همانطوریکه شکل ۷ نشان می‌دهد نتیجه حاصل از مقایسه گزینه‌ها با یکدیگر نسبت به معیار پایین بودن دانش گواه این مطلب است که عامل آموزشی با نسبت ۰/۴۶۲ از بیشترین اولویت و عامل زیربنایی با نسبت ۰/۰۷۰ از کمترین اولویت برخوردار است. نرخ ناسازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۵ است. بنابراین سازگاری معیار پایین بودن دانش با گزینه‌ها قابل قبول است.

ج) تلفیق

همان طوری که شکل ۹ نشان می‌دهد بر اساس نتایج حاصل از تلفیق گزینه‌ها و معیارها با توجه به هدف پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که از بین موانع موجود در توسعه گردشگری روستایی، عامل ساختاری بازدارنده‌ترین عامل بود و در مقابل عامل آموزشی از کمترین اهمیت برخوردار است. در نهایت می‌توان گفت که موانع عمده در توسعه گردشگری روستایی به ترتیب عبارتند از ساختاری، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی و آموزشی.

۵- نتایج

هدف این تحقیق تحلیل موانع موثر بر توسعه گردشگری روستایی بود و موانع موثر بر توسعه گردشگری روستایی در این تحقیق در چهار گروه اصلی موانع ساختاری، اجتماعی-فرهنگی، آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص و موانع زیر بنایی تقسیم بندی شد. مولفه‌های هر یک از موانع جهت مقایسه زوجی شناسایی شد که در این میان موانع ساختاری با مولفه‌های تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی بین آنها و عدم تدوین یک برنامه جامع و یکپارچه برای توسعه گردشگری روستایی، موانع اجتماعی-فرهنگی با مولفه‌های فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر و نبود تبلیغات کافی، موانع زیربنایی با مولفه‌های سیستم ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب و پایین بودن تسهیلات رفاهی و خدماتی در مناطق روستایی و موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص با مولفه‌های پایین بودن دانش روستاییان و کم بودن مراکز آموزشی مورد سنجش قرار گرفت. جهت تحلیل موانع موثر بر توسعه گردشگری روستایی از تکنیک فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شد روش گردآوری داده‌ها به دو صورت اسنادی و پیمایشی و ابزار مورد استفاده در روش پیمایشی پرسش‌نامه بود. جامعه آماری این تحقیق ۲۰۵۷۹ نفر از روستاییان ساکن در نواحی روستایی دهستان سردابه بود. در این تحقیق جهت مقایسه زوجی گزینه‌ها با تشکیل درخت سلسله‌مراتبی اقدام و پس از آن به محاسبه وزن نسبی معیارها و گزینه‌ها مبادرت

گردید و عملیات ریاضی تحقیق در محیط نرم‌افزاری expert choice تعقیب شد و نخست معیارها با توجه به هدف و سپس گزینه‌ها با توجه به معیارها مورد مقایسه زوجی قرار گرفت و به ترتیب وزن نسبی هر معیار با توجه به هدف و وزن نسبی گزینه‌ها محاسبه گردید. و نتایج مقایسه معیارها با توجه به هدف نشان داد معیار نبود یک برنامه جامع با نسبت ۰/۲۱۸ و معیار کم بودن مراکز آموزشی با نسبت ۰/۰۶۱ از بیشترین و کمترین اولویت برخوردار شدند. و نتایج مقایسه با توجه به معیارها در مورد مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار نبود یک برنامه جامع نشان داد عامل ساختاری با نسبت ۰/۴۱۸ و عامل زیر بنایی با نسبت ۰/۰۹۲ از بیشترین و کمترین سهم برخوردار شدند. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار فقدان فرهنگ پذیرش نشان داد عامل اجتماعی-فرهنگی با نسبت ۰/۵۰۱ و عامل زیر بنایی با نسبت ۰/۱۲۴ به ترتیب از بیشترین و کمترین اولویت برخوردار شدند. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار تعدد مراکز تصمیم‌گیری نشان داد عامل اجتماعی-فرهنگی با نسبت ۰/۳۰۸ از بیشترین اولویت و عامل زیر بنایی با نسبت ۰/۱۸۹ از کمترین اولویت برخوردار شد. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار عدم تبلیغات کافی نشان داد عامل اجتماعی فرهنگی با نسبت ۰/۵۰۲ از بیشترین اولویت و عامل زیر بنایی با نسبت ۰/۰۷۶ از کمترین اولویت برخوردار شدند. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار سیستم ارتباطی و اطلاعاتی ضعیف نشان داد عامل زیربنایی با نسبت ۰/۳۹۰ از بیشترین اولویت و عامل ساختاری با نسبت ۰/۱۴۹ از کمترین اولویت برخوردار شدند. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار پایین بودن دانش نشان داد عامل آموزشی با نسبت ۰/۴۶۲ از بیشترین اولویت و عامل زیربنایی با نسبت ۰/۰۷۰ از کمترین اولویت برخوردار شدند. مقایسه گزینه‌ها با توجه به معیار تسهیلات رفاهی و خدماتی نشان داد عامل زیربنایی با نسبت ۰/۴۹۶ و عامل آموزشی با نسبت ۰/۰۶۸ به ترتیب در بالاترین و پایین‌ترین اولویت قرار گرفتند. در نهایت نتایج حاصل از تلفیق گزینه‌ها و معیارها با توجه به هدف پژوهش نشان داد موانع عمده در توسعه

گردشگری روستایی به ترتیب عبارت بودند از مانع ساختاری، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی و آموزشی.

۶- راهکارها

با استناد به نتایج تحقیق می‌توان گفت جهت جلوگیری از تداخل وظایف دستگاههای اجرایی پیرامون صنعت گردشگری روستایی یک کمیته هماهنگی تشکیل شود که تصمیمات سازمان‌های مختلف را هماهنگ نماید پل ارتباطی را بین این سازمانها ایفا نماید البته کمیته مزبور می‌تواند زمینه فعالیت بخش خصوصی را با انعکاس مشکلات این بخش به بخش دولتی فراهم سازد. هم چنین می‌توان بین نهادها و بخش‌های مختلف مرتبط، به منظور یکپارچه‌سازی کارکردهای گردشگری روستایی هماهنگی ایجاد کرد. هم چنین یافته‌های تحقیق نشان داد که نبود طرحهای جامع گردشگری روستایی یکی از موانع موثر در توسعه گردشگری روستایی بود لذا شایسته است با هم فکری صاحب‌نظران و محققان یک تحقیق جامع و کل‌نگر توسعه گردشگری روستایی تدوین گردد. هم چنین با توجه نقش عامل زیربنایی در توسعه گردشگری بایستی سیستم ارتباطی و اطلاعاتی تقویت شود و امکانات رفاهی و خدماتی گسترش یابد و به احداث جاده و راههای ارتباطی در راستای توسعه منطقه و متعاقب آن توسعه گردشگری عنایت گردد. علاوه بر این، مطلوب است مسیرهای توریستی دهستان سردابه را به ایجاد، نصب علائم، قوانین و مقررات در این مکان‌ها و تدوین دفترچه راهنما برای گردشگران و آموزش آنها تجهیز کرد. مضاف بر این، به دلیل فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر که ناشی از پایین بودن آگاهی‌های روستاییان نسبت به مزایای گردشگری می‌باشد لذا توصیه می‌شود برنامه‌هایی در راستای مزایای گردشگری روستایی و پخش آن از صدا و سیمای استان تهیه و تولید شود و علاوه بر این، مروجین کشاورزی به هنگام تماس‌های رودررو در مورد محاسنات و فواید گردشگری روستایی به روستاییان اطلاع رسانی کنند. هم

چنین بایستی به آموزش و اطلاع رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری در نواحی روستایی سردابه، به منظور جلوگیری از تعارض بین روستاییان و گردشگران در زمینه فرهنگ و آداب و رسوم، مکان‌های خاص و سایر موارد آموزش داده شود. علاوه بر این، زمینه‌سازی افراد بومی به مشارکت در جهت توسعه زیر ساختارها، تجهیزات و تسهیلات توریستی صورت گیرد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود در سطح ملی و محلی برنامه ریزی‌های لازم در جهت توسعه گردشگری روستایی صورت گیرد. تبلیغات و اطلاع رسانی در زمینه جاذبه‌های گردشگری نواحی روستایی که از قابلیت‌های بالای گردشگری برخوردار هستند نیز تا حدودی می‌تواند در زمینه توسعه گردشگری موثر باشد.

منابع

- ۱- بابا خان زاده، ادریس (۱۳۸۹). ارزیابی موانع توسعه گردشگری در مجموعه تفریحی-توریستی غاری قوری قلعه، مجموعه مقالات دومین همایش دانشجویی جغرافیا.
- ۲- بهرامی، رحمت‌الله (۱۳۸۹). بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری در استان کردستان، مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافیدانان جهان اسلام.
- ۳- تقدیسی زنجانی، سیمین، دانشور عنبران، فاطمه (۱۳۸۶). توریسم روستایی، تصویری مجازی یا الگویی حقیقی در برنامه ریزی روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره هشتم.
- ۴- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۸۹). نقش توریسم در توسعه مناطق روستایی شهرستان مشگین شهر؛ مطالعه موردی: بخش مشگین شرقی، ماهنامه علمی-ترویجی جهاد.
- ۵- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۰). الویت بندی موانع موثر بر کارآفرینی زنان روستایی، مطالعه موردی: استان اردبیل، فصلنامه مطالعات زنان.
- ۶- خانی، فضیله و همکاران (۱۳۸۸). بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظر سنجی از خانوارهای روستایی؛ مطالعه موردی؛ روستای چخماله، شهرستان لنگرود، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره چهارم.

- ۷- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۸- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، قادری، اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، فصلنامه مدرس، دوره ۶، شماره ۲.
- ۹- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داود (۱۳۸۴). راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT؛ دهستان لواسان کوچک، فصلنامه مدرس، دوره ۲، شماره ۱۰.
- ۱۰- ساعتی، توماس ال (۱۳۷۸). تصمیم سازی برای مدیران، ترجمه علی اصغر توفیق، تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- ۱۱- سبحانی، بهروز (۱۳۸۹). شناخت پتانسیل های گردشگری منطقه آبگرم سردابه در استان اردبیل با روش SWOT، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره ۴.
- ۱۲- شارپلی، ریچارد (۱۳۸۰). گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی زاده و همکاران، تهران: منشی.
- ۱۳- شجاعی، منوچهر، نوری، نورالدین (۱۳۸۶). بررسی سیاست های دولت در صنعت گردشگری واریه الگوی توسعه پایدار صنعت گردشگری، فصلنامه دانش مدیریت.
- ۱۴- شریف زاده، ابولقاسم، مراد نژاد، همایون (۱۳۸۱). توسعه پایدار و توسعه گردشگری، ماهنامه جهاد، شماره ۲۵.
- ۱۵- غفاری، عمران و همکاران (۱۳۹۰). بررسی موانع توسعه گردشگری، مطالعه موردی روستاهای هدف گردشگری بخش مرکزی اردبیل، مجموعه مقالات اولین همایش تخصصی توسعه کشاورزی استان های شمالغرب کشور.
- ۱۶- فاضل نیا، غریب و همکاران (۱۳۸۹). مکانیابی بهینه فضاهای ورزشی شهر زنجان با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری.
- ۱۷- لطیفی، سمیه، ودادی، الهام (۱۳۹۰). تحلیل موانع توسعه گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری شهرستان همدان، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی.
- ۱۸- محسنی، رضا علی (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش ها و راهکارها، مجله فضای جغرافیای دانشگاه آزاد اهر، سال ۹، شماره ۲۸.
- ۱۹- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۵). نقش گردشگری در اقتصاد روستایی ایران، مجله علوم جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد.
- ۲۰- موحد، علی، کهزادی، سالار (۱۳۸۹). تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری استان کردستان با استفاده از مدل SWOT، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، شماره دوم.
- ۲۱- مهدوی، مسعود و همکاران (۱۳۸۷). اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظر سنجی از روستاییان کن و دره سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۲.
- ۲۲- هارونی سلیمانی، خدیجه (۱۳۸۹). نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، شماره ۲.
23. Amit, J. (2011). Impact analysis of a rural tourism on county development. *Event Management*, 9(4).
24. Benedek, J, Deszi, S., (2008). the role of rural tourism in the economic diversification of rural space in Romania, *International Conference*, 3(10).
25. Benz, F. (2010). Rural tourism and development. *Tourism Economics*, 12(2).
26. Busby, G (2000). the transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism Management*, Vol 21.
27. Clarke, C. (2008). Rural tourism and region revitalization. *Tourism Recreation Research*, 14(1).
28. Davies, C (2009). A Poverty rural reduction strategies, 4(1), Washington D.C.
29. Diamonded (2006). Tourism role in rural development, *Journal of Developing Areas*, Vol 21.
30. Din, K (2002). Social cultural impacts of tourism. *Annals of tourism research*, Vol 2.
31. Eldenburg, D. (2008). Rural tourism: definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3).
31. Hall, M. (2009). *Tourism: Rethinking the social science of mobility*. Harlow: Pearson/Prentice Hall.
32. Holland, et al (2003). *Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural Areas*, London: PSA Publications.
33. Holland, J. Burian, M. Dixey, L (2003). *Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural areas*. London: PSA Publication, 3(4).

34. Iorio, M., Corsale, A. (2010) Rural tourism and livelihood strategies in Romania, *Journal of Rural Studies*, Department of Economic and Social Research, university of Cagliari, 09123 Cagliari, Italy.
35. Ivona, A. (2008). Farm tourism as a way to promote rural development. An application in Apulia. 10(3).
- Kapur, H. (2009). The role of tourism on rural development. *The Yale Law Journal*, 89(5).
36. Kostas, E. (2003) Rural tourism: an opportunity for sustainable development of rural areas. www.sillignakis.com.
37. Meller, M., Ruzic, D. (1999). Marketing identity of the tourist product of the republic of Croatia, *Tourism Management*, Vol 10.
38. Milone, P., (2005). Theory and practice of multi-product farm: farm butcheries in Umbria. *Sociological Rurally* 40 (4).
39. Opperman, C. (2006) *Cultivating Rural Tourism*, *Policy Study Journal*, 5(11).
40. Pearce, D. (2008), *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*, London: Longman, Vol 5.
41. Peterzelaka, P. (2005) Rural tourism and gendered nuance, *Annals of tourism research*, Vol. 32.
42. Shan, J., Wilson, K. (2001). Causality between trade and tourism: empirical evidence from china, *Applied economics letters*, 8(3).
43. Sharpley, J., (2002). *Rural Tourism: An Introduction*. International Business Press, London.
44. Villarino, M. (2004). Rural tourism in Malaga: an analysis of recent evolution. *Geoforum* 35 (6), pp755–758.
45. Wilson, S. (2001) Factors for success in rural tourism development. *Journal of Travel Research*, Boulder, 2(40).

